

Rigsdaler og paa samme Maade til Christopher Lindenow til Lindesvold, Admiral paa Bremerholm og Oberstlieutenant tilfods, af Helgelands Len 772 enkende Rigsdaler.¹⁾ Christopher Lindenow oppebar derefter dette „Deputat“, indtil 1652, da hans sidste Kvittering er dateret 11te Mai 1652. Helgelands Len var i denne Tid kun et „Pensionslen“. Preben von Ahnen havde det „paa Afgift og under sin Direktion.“

Hermed stod det hen, indtil der under 23de Mai 1652 blev udfærdiget et eget Lensbrev for Helgeland, som overdroges Mogens Fris til Farskov, den senere Rentemester. I det Følgebrev for denne, som 7de April næstfør var udfærdiget til Helgelands Bønder, heder det, at Christopher Lindenow hidtil havde havt Lenet „i Værge og Forsvar“, — et Udtryk, som ikke ganske rigtig betegner hans Stilling.

I Preben von Ahnens Lensbrev af 1648 var Helgeland udtrykkelig nævnt som hørende under ham. Desuagtet blev han ikke underrettet om den Forandring, der foregik i 1652. Han vedblev da at opføre hvert Aar i sit Regnskab de 772 Rdr., der i 1648 vare fastsatte som Afgift af Helgeland, indtil han om Høsten 1656 kom til Kjøbenhavn og hans Regnskaber der bleve tagne under Revision.

Rentemester Peder Juel kunde med Føie i dette Punkt tale om „en intrikat Likvidation med Indtægten og Udgiften.“ Sagen blev nu imidlertid bragt i Orden, og i det nye Lensbrev, som under 17de December 1656 blev udfærdiget for Preben von Ahnen, nævnes ikke Helgeland. Det var herefter alene Achim v. Breda, til hvem der aarlig skulde betales 796 enkende Rigsdaler for Lofoten og Vesteraalen. Preben von Ahnens Afgift blev nu fastsat til 2572 enkende Rigsdaler, for al den visse og uvisse Indtægt af Salten, Senjen, Lofoten, Vesteraalen, Andenes og Tromsø Len. Mogens Fris havde Helgelands Len „kvit og frit“, som det heder i Tidens administrative Sprog. Alle deraf flydende Indtægter tilfaldt ham.

Der er for Aarene 1656—1660 et stort Hul i Nordlands Lensregnskaber, af hvilke kun ganske lidet er bevaret. Som en Følge

¹⁾ Ved aabent Brev af 9de Marts 1649 fik Christopher Lindenow sin Len forbedret med 800 Rdr. aarlig, at regne fra Philippi & Jacobi Dag 1647 (sic). Hvorfra Midlerne dertil skulde tages, siges ikke. Sjæl. Reg. XXII, fol. 149, b.

deraf savnes nærmere Oplysninger om Lenets indre Forhold i Krigsaarene. Skatterne, som for det foregaaende Tiaar havde udgjort tilsammen 30,597 Rdr., vare bortforpagtede til Preben von Ahnen, som derfor betalte en aarlig Afgift af 3000 Rdr.

For selve Krigsaarene vides kun Lidet om, hvad der indkom af Skatter. Statsindtægterne flød aldrig rigelig i dette vidtstrakte Landskab, og der lod sig neppe bringe synderligt ud af det, hvor meget der end kunde stilles forøgede Krav. Næringsveiene vare ikke rige, og Befolkningen har vistnok havt det meget trangt. Preben von Ahnen arbejdede rigtignok paa at faa Bergværksdrift i Gang. Men dette lykkedes ikke i hans Tid. Det var dog, som om han havde en Anelse om de store mineralske Rigdomme i Salten og Helgeland, som senere ere komne for Dagen.

STÆNDERMØDET I TRONDHJEM MAI 1657.

Forinden Frederik III skred til den vovelige Handling at erklære Krigen mod sin overlegne Modstander, Carl X Gustaf, havde saavel i Danmark som i Norge Stænderne været indkaldte for at bevilge de overordentlige Skattepaalæg, der maatte blive fornødne. Allerede paa den første Dag af det nye Aar 1657 havde Kongen i denne Anledning udfærdiget sine Skrivelser til Lensmænd, Adel o. s. v. for at indkalde til et almindeligt Stændermøde i Odense den 23de Februar.¹⁾ Da dette til fastsat Tid aabnedes af Kongen, viste det sig, at der herskede en krigersk Stemning, og de enkelte Røster, som hævdede sig for at advare mod alle overilede Skridt, bleve ikke paaagtede. Trods Landets svækkede Tilstand bevilgedes store Bidrag, om end ikke fuldt saa store, som Rigsraadet havde foreslaaet.²⁾

Medens Kongen og Rigsraadet opholdt sig i Odense, udgik der Skrivelser om Indkaldelsen af de norske Stænder.³⁾ Statholderen, Nils Trolle til Trolleholm og Gaunø og Kansleren, Jens Bjelke, skulde

¹⁾ Sjællandske Tegnelser, XXXIV, fol. 1, a—2, a i det danske Rigsarchiv.

²⁾ Fridericia, Adelsvældens sidste Dage, S. 245 flg.

³⁾ Kgl. Missive til Statholderen af 28de Februar 1657 i Norske Rigsregistranter, XII, S. 24. Kgl. Missive til Kansleren af s. D. i Rigsarchivet.

efter disse samle den norske Adel paa et beleiligt Sted, og foreholde den det „berømmelige Exempel,“ der paa Mødet i Odense var givet af dens danske Standsfæller, og derhos forhandle „med de andre Stænder saavel som Bergværkernes Participanter der udi Riget“ om at „yde noget i lige Maade efter deres Middel til Rigets og Fædrelandets Forsikring.“

De norske Stænder mødte efter de fire Stifter, i Christiania, i Stavanger, i Bergen og i Trondhjem. Samtlige Møder holdtes i Mai. Adelen, hvis Repræsentanter kun gav Møde i Christiania, paatog sig de samme Ydelser som den danske. Præsteskabets Ydelser vare noget forskellige, og Borgerskabet gav mindre end i Danmark. Repræsentanter for Bondestanden vare ved denne Leilighed ikke indkaldte til noget af de fire Møder.

Stændermødet i Trondhjem har en ikke ringe Interesse, allerede af den Grund, at det kun er to Gange, Forhandlinger af denne Art vides at være førte i denne By. Det ene Møde var dette, det næste Hyldingsmødet 1658. For øvrigt var det en meget tam Form for Udøvelsen af et Folks Beskatningsrettighed, hvorom der her var Tale. De store Skatter, der egentlig skulde bære Statens stærkt forøgede Udgifter, paalagdes uden at spørge Stænderne, som blot havde med Bevilgningen af disse overordentlige Ydelser, som de paatog sig for Anledningen og i Haab om senere hen, efter Krigens Tilendebringelse, at erholde Erstatning. Af de ved denne Anledning afgivne og til vore Dage bevarede Erklæringer faaes nærmere Oplysning om, hvorledes dermed gik til.¹⁾

Peder Wibe blev af Nils Trolle og Jens Bjelke anmodet om at forsamle Stænderne i sit Len. Tanken om Afholdelsen af et samlet norsk Stændermøde, saaledes som det først var forudsat, var nemlig snart opgiven. Derefter sammenkaldtes Stænderne over det hele Len, til at møde i Trondhjems Stad den 23de Mai, ved Skrivelser fra Peder Wibe.

1) Fridericia, anf. St. S. 247. Yngvar Nielsen, Jens Bjelke, S. 376. Smlgn. T. H. Aschehoug, Statsforfatningen i Norge og Danmark, S. 454. I Rigsarchivet findes Oplysninger om samtlige Stændermøder i 1657 under „Kancelliet, Finansvæsen“, derunder ogsaa om Mødet i Trondhjem, og specielt om Mødet i Christiania i en Protokol (Christiania Bispearchiv, 2, r), der indeholder Rostjeneste-Taxter fra 1626 flg. I Trondhjems Lens Regnskaber (Pakke 782) i Rigsarchivet findes en Række Opgaver over Præsternes Indtægter for 1657 og følgende Aar i dette Len.

Forud for det større Møde har desuden Peder Wibe specielt forhandlet med Kapitlet i Trondhjem, som allerede den 11te Mai afgav sin Erklæring om det, som han havde forelagt angaaende Kongens Ønske om de Ydelser, de kunde paatage sig at give. Kapitlet var meget ydmygt og taknemmeligt: „Da erindre vi os underdanigst, ei alleneste at takke Herrens hellige Navn for vores allernaadigste Herres og Konnings Høi-Omhyggelighed at regjere og forsvare os, men endogsaa at betænke og udvise vor ydmygeligst Skyldighed saa vel alle Tider som nu, vi derom naadigst anmodes.“

Kapitlets Tilbud blev derefter følgende:

1. Dets Bønder og Tjenere skulde udgive samme Skat af sine Gaarde som Kronens, „eftersom deres Leie er lagt og skylder til, hvilket dog ellers aarligen sker“.

2. Kapitlets Medlemmer skulde betale den halve Del af sin visse „Landgilde“ i to Terminer, Michaelis og Paaske, efter den dem i sidste Krigstid tilsendte Renteri-Taxt af 1642; „mens dersom nogen Forlindring kunde være at erlange for dem, som nyde deris *pro officio et laboribus* og led stor Skade af Ildebrand for 6 Aar (efter hosfødte Forteignelse), da bede vi underdanigst, at det ved den tredie Del maatte af Kongelig *Clements* og Naade forblive. Besynderligen ere her tvende geistlige Enker, *Pastoris* til Vor Frue og *Diaconi* til Domkirken, hvis Mænd for kort Tid ved Døden ere afgangne, dem *bona capituli* følge i deris Naadsens Aar, hvorom de ogsaa i Særdeleshed, ydmygeligst *supplicere*.“

3. Af sine paa Rente udestaaende „fri Penge“ tilbød Kapitlet „at *contribuere 3 pro centum*.“

I Forveien var Kapitlet ved det sædvanlige Skattebrev for Aaret paabudt at betale 300 Rdr. til St. Johannis og Michaelis, „hvilket er omtrent en Femtepart af *Capitels* visse Indkomme.“ Saafremt de skulde betale baade denne og den nye Skat, vilde det gaa op i 70 Procent af deres hele Indtægt, og de søgte derfor om at fritages for de 300 Rdr. „og al anden *Contribution*, midlertid at bemeldte Udgifter vare.“

Kongen havde derhos anholdt om, at hvert Kannikedømme maatte sættes og taxeres for Rostjeneste; men dette formaaede ikke Kapitlet, som det heder i Erklæringen: „Da bede vi allerunderdanigst derfor at maatte blive forskaaet; thi dersom vi foruden den anden halve

Part, som udlovet er, noget ydermere skulde *contribuere*, saa have vi siden Intet at leve af eller opholde os, vor Hustru og Børn med.“

Derefter udtaltes Ønsket om, at den nye Skat maatte alene anvendes nordenfjelds: „End er vor ydmygeligste Anmodning og Begjæring, at denne udlovede *Contribution* til dette Landsortes fornødelige *Defension* maatte henvendes.“ Tilsidst kom en Udtalelse, der naturlig passer i en geistlig Korporations Erklæring: „Vore andægtige Bønner ville vi uafladeligen opofre den alsommægtigste gode Gud, at Vores allernaadigste Herres og Konnings Raad og Anslag maa være af Herren og vorde velsignet af det Høie til Guds allerhelligste Navns Lov og Ære, Hans Kongl. Majestæt til et glædeligt og bestandigt Regimente og os saavel som alle andre Hans Majestæts Undersaatter til Fred og Velstand.“

Domkapitlet skulde, efter sin oprindelige Bestemmelse, udelukkende være en geistlig Institution. Idet dets Eiendomme, der vare henlagte under de forskjellige Præbender eller Kanonikater, efter Reformationen delvis fandt Anvendelse som et Middel til at underholde forskjellige Embedsmænd og Andre, var det ogsaa blevet en verdslig, en økonomisk Indretning. Hvor der spurgtes om en Beskatning af Kapitlerne, maatte da ogsaa disses ikke-geistlige Medlemmer yde sit Bidrag sammen med dem, der boede paa Stedet og saaledes vare residerende Kanniker. Det var altsaa baade Geistlige og Verdslige, der afgav den her omtalte Erklæring.

Domkapitlets første Medlem var Biskop Erik Bredal, som da ogsaa har undertegnet denne. Dernæst følger Caspar Christopherssøn, som bestyrede det Kannikedømme, der var overdraget Rentemester Peter Reetz som en Del af dennes Løn. Videre forekommer Navnene Hans Søfrenssøn, der fungerede som Kapitlets Notarius, Ments Christopherssøn og Bernt Brunsmann, der ligeledes forekomme under den fra Geistlighedens Repræsentanter afgivne almindelige Erklæring. Videre følger Peder Bredal, Biskopens Brodersøn, der var Kapellan til Vor Frue Kirke, dernæst Oluf Augustinussøn, en Søn af den netop afdøde Sogneprest til Vor Frue Kirke, som undertegnede paa sin Moders Vegne. Hun havde fremdeles Naadsens Aar for det Kannikedømme, som Manden havde havt. Det næstsidste Navn er Søfren Hanssøn.

I den under 26de Mai afgivne Erklæring fra Stiftets Geist-

lighed siges, at Mødet var indkaldt til den 23de, og at Lensherren paa denne Dag forelagde dem Kongens Begjæring. Efter Ordene gjælder denne Dag alene Geistlighedens Møde. Men det er ikke dermed udelukket, at ogsaa Borgerskabet har været indkaldt til samme Termin.

Ifølge Geistlighedens Erklæring havde Lensherren paa nævnte Dag tilkjendegivet de fremmødte, hvorledes det var Kongens Villie, at de „skulle *consentere* og indgaa hvis som af Høistbemeldte Vores Naad. Konges tro Undersaatter udi Danmark er samtøkt og bevilget til Høistgedachte Hans Ko: Majsts: og Fædernelands Tjeneste anlangende Rytteri her udi Norge at bringe paa Fode saa og en mulig *Contribution* til Hans Majestæts Tjeneste og vort kjære Fædernelands *Conservation*.“ I den Anledning blev der af den trønderske Geistlighed gjort følgende Tilbud:

1. Halvdelen af al dens Landskyld efter den i 1652 satte Taxt, at betale i fire Terminer, St. Johannis, St. Michaelis, Jul og Paaske.

2. Tre Procent af alle Rentepenge, der blive i Behold efter Fra- drag af Gjælden.

3. „Samtlige Provster og *Pastores* love til Rostjeneste denne Gang en Hest, saa god, som de den haver, med Sadel, Bidsel, et Par Pistoler og en Sidedegen eller Penger i Stedet for Geværene, efter en billig Taxt, samt to Rigsdaler til Rytteren første Gang og siden maa- nedlig 1 Rigsdlr., beregnet for 6 slette Mark. Men de, som ringe Kald have, saavel som de ved Sjøsiden boende, hvor megen Fraslag med Fiskeriet og Misvæksten paa Kornet falder, hvor og Fisken er udi nogen ringe Pris, ville og af yderste Formue til samme Rostjeneste *contribuere*, erbjude sig derfor deris Tiende rigeligen at angive for Velb. Hr. Lensherre og efter Hans Velbyrdigheds Kjendelse deraf godvilligen give som de nogenledes taale kunde, og lægges saa i Laug sammen, til Rostjenesten at holde, udi denne besværlige Tid underdanigst derhos begjærendes, og visseligen formodendes imidlertid for al anden Skat naadigst at blive forskaanede, saavel som Ryttere ei videre besværede“ (sic.)

4. „Dersom nogle af Geistligheden med saadanne Vilkaar kunde være forlente, som ikke billigen kan regnes for nogen præstelig Rente, ville de ogsaa til Hans *Majestæts* Tjeneste sig underdanigst indstille.

End ydermere, om Præsterne paa andre Steder nordenfjelds paa høiere Manér hjælper Kongelig Majestæt og sit Fædreland, ville Præsterne her udi Trundhjems Stift, hvis Formue det taale kan, sig dertil ogsaa bekvemme.“

Ogsaa denne Erklæring afsluttedes med en religiøs Vending: „Formodendes, denne vores underdanigste *Resolution* gunstigen til det bedste maatte antages, Ti kjende Gud, dersom vores Middel og Leilighed her nordenfjelds det videre kunde taale, hvor hjertelig gjerne vi til Hans *Majestæts* Tjeneste og Rigens *Défension* ydermere ere bevaagne.“

Erklæringen er „paa menige Geistligheds Vegne udi Trundhjems Stift“ vedtagen og underskrevet af følgende:

Hans Søfrenssøn, Lektor i Teologi ved Katedralskolen, Ments Christopherssøn (Darre), Sognepræst ved Domkirken, Bernt Brunsmann, Præst ved Hospitalskirken, — Jens Claussøn (Parelius), Sognepræst til Stjørdalen og Provst over Indherreds Provsti, Oluf Jonssøn (Budde), Sognepræst til Snaasen, Jon Erikssøn (Qvax), Sognepræst til Fosnes, Hans Krabbe, Sognepræst til Stangvik, Christopher Sebastianssøn (Withe), Sognepræst til Sundalen, Povel Pederssøn, Sognepræst til Selbu, Peder Hanssøn, Sognepræst til Klæbu, Anders [Roaldssøn Blik, Sognepræst til Opdal?], Sten Evenssøn (Meldal), Sognepræst til Meldalen, Sten Hanssøn, Sognepræst til Orkedalen, Jon Erikssøn Jæmt (Isogæus), Sognepræst til Støren, Jørgen Jenssøn (Bull), Sognepræst til Stadsbygden, Oluf Claussøn, Sognepræst til Hitteren, Nils Mikkelssøn, Hans Olufssøn, Jakob Olufssøn og Mikkel Melchiorssøn.

Det maa antages, at der forud for Mødet er gaaet Valg, som sandsynligvis ere foretagne provstivis, og saaledes maa vi i denne Forsamling, der mødte i Trondhjem den 23de Mai, se en virkelig Repræsentation for den geistlige Stand inden Lenet. De Fremmødende maa af sine Vælgere have faaet en Fuldmagt, hvorefter de kunde optræde paa deres Vegne. Nærmere herom kan dog ikke for Tiden oplyses. Biskop Erik Bredal nævnes ikke i denne Erklæring. Han har i det Sted afgivet sin særegne Erklæring den 26de Mai. Ifølge denne tilbød han sig „mere til et efterfølgeligt Exempel end af mine Middels Formue“ at ville „bevilge og udgive, efter den forordnede Taxt“, af de til ham henlagte trede Præstegjælds Rente og Indkomst.

„Til Kongl. Majsts. naadigst Behaug og Fædernelands *Conservation*, ligesom mig er forstændiget af *Superintendenten* i Christiania, der udi Stiftet at være indgaaet og bevilget, nævnligen først Halvdelen af den visse Landskyld, *Mensalia* kaldet, saasom den nu oppebæres og forefindes; 2. Halvparten af Tienden; 3. af hvert Gjæld for sig 12 Rigsdaler.“

Videre heder det i Biskopens Erklæring:

„Jeg vil og ikke glemme min Skyldighed udi al Ydmyghed trofitteligent at indstille mig blant Israels Vogne og Reigsener, med Bønnen udi den Herres Jesu Navn anholdende, at vor allernaadigste Herre og Konning maa bevares af Himmelens og Jordens Enevoldsherre som en Øiensten og opagtes saasom en dyrebare Signete Ring, disligeste at Hans Majestæts og Rigens Raads Anslag maa gelinge, Guds hellige Navn til Ære, Hans Kongelige Majestæt samt dessen Riger og Lande til *Prosperitet* og Gedeilighed i alle Maader.“ Ord som disse passede ikke ganske for en saadan Anledning, ved en Angrebskrig, foretagen med en saadan Overseen af alle rimelige Hensyn som denne.

For Borgerskabet var der kun en faatallig Repræsentation. Inden Lenet gaves der kun en eneste Kjøbstad, og der behøvedes saaledes ingen Valg. Trondhjems Stad havde sine selvskrevne Repræsentanter i Borgermestere og Raad, og antagelig have vi at se disse i de Navne, som have undertegnet den Erklæring, der paa Borgerskabets Vegne blev afgivet den 29de Mai: Disse ere Anders Jenssøn Hellekand eller Helkand, der var Borgermester, Christen Bastianssøn, Erik Blix, der kjendes som Raadmand, Claus Nilssøn, Jørgen Nilssøn, der kjendes som Raadmand, og Hans Jonssøn.

Paa Borgerskabets Vegne vilde disse som dets Repræsentanter, for at efterkomme sin Lensherres Anmodning, gjøre følgende Tilbud:

„1. Endog denne Byes Kjøbstædgaarder, Huse og Vaaninger meste Parten bestaa af Træbjugning, Nævertag og med Saugbord betækt paa Siderne og med Tjære bebræd efter denne Landsorts Maneer, med stor Æventyr for Ildebrand, som vi for faa Aar forleden (desvær) ere med hjemsogte, endog ere mange Gaarder i Pant sat, saa og mange Grunder ubeboet, og det formedelst mange Aars Misfiskendet (som er denne Byes Indvaaneres bedste og meste Næring), ikke desmindre ville vi os i al Underdanighed bekvemme og lade samme Gaarder, Huse,

Vaaninger og Grunder af Dannemænd loughligen taxere og af hver 100 Rdlrs. Værdi dette ene Aar *contribuere* fem Rigsort, dog Kjerkers, Hospitals, Skoler og de Geistlige deris *Residentz* Gaarder og Grunder ument.

2. At kan og maa udlægges otte eller tolv Mænd, som denne Byes Indbyggere, alle og enhver, være sig Kjøbmænd, Haandværksfolk eller Andre (Geistlig undtagen), kunde *taxere* Enhver deris Formue, Skyld og Gjæld først frataget, saa og deris nødvendig Husgeraad ument, og saa deraf dette første Aar at give af hvert hundrede Rdlrs. Værdi fem Rigsort, dog deris Huse og Eiendom med Rentepenge uberegnet.

3. De, som nogen Penge have paa Rente, over sin bortskjuldige Gjæld, deraf og i dette Aar at give den halve Rente. Mens belagende Børnepenge, som staa paa Rente, hvorfor er sat til Underpant Gaarder og Grunder her i Byen og besværlig kan bekommes enten Rente eller Hovedstolen, og dersom det end ved Vurdering skulde søges og Gaarder eller Grunder bekommes, var her ikke Penger derfor at bringe tilveie, vilde gunstig Herr Lensherre det bemidle, at slige Børnepenges Rente, som dog ei høit kan *importere*, og fast ikke saa høit opløbe, som umøndig Børns Kost, Klæder og Skolegang kan med bekostes, derfor naadigste maatte efterladis, hvis ikke, skal dermed ingen Modsigelse være, endog de ikke saa kan indbekommes som Andet, der udlovet er.“

Da Lensherren havde ytret Ønske om, at Kontributionen kunde erlægges med det Første, gav de derom denne Besked:

„Saa kjender Gud, hvor gjerne vi vilde det efterkomme; mens nu er denne Byes Borgerskab den største Part til Nordland forseilet, deres fattig Næring at søge og ikke kan hjem forventes førend efter *Micheli*.“ De vare imidlertid villige til, saavidt muligt, at betale i fire Terminer, inden Paaske 1658, — „og dersom nogen Indkvartering af Officerer eller Söldater skulde paalægges af os at underholdes, det da os maatte kvitteres udi hvis udlovet er, paa det vi fattige Folk ikke dermed uden Betaling skulde besværges, som vilde falde os meget tungt, ja fast umuligt, at udstaa; mens efterdi denne By er den norderste Kjøbstæd i Norge, som og ligger nær de svenske Grænser og i sidste Feide udstod en meget stor Besværing med Indkvartering, saa og Söldaternes Underholdning, som igjentog Jæmteland, som koste denne By

over fjorten Tusind Rigsdaler, og dersom nu noget Fiendtlig skulde paakomme (det Gud naadelig afvende) gjordes denne udlovede Hjælp vel fornøden at forblive paa dette Sted til *Defensions* adskillige Udgifter, som her høligen fornøden gjøres, eftersom denne Kjøbstæd er den første og nærmeste, Fienderne have at anfalde, forhaabe derfor, gunstig Herr Lensherre os herudi bifalder og Hans Kongelig Majestæt det underdanigst at andrage til naadigste Bevilling.“

Stændermødet havde dermed opfyldt sin Bestemmelse. I det Væsentlige havde det bevilget, hvad der var det afkrævet. Men disse nye, overordentlige Skatter vare dog ikke det Fond, hvoraf der kunde skaffes de fleste Midler til Krigens Førelse. Men de kom som et drøit Tillæg til de regelmæssige Skatter, som allerede for Aaret 1657 vare drevne op til en større Høide end tidligere. Det blev en ganske stor Skattebyrde, der hvilede paa det norske Folk, — en Byrde, om hvilken det i vore Dage ikke er let at danne sig en rigtig Forestilling. Endnu vanskeligere er det at forstaa, hvorledes denne Byrde overhovedet kunde bæres af et Samfund, der ikke var rigere end Norge paa den Tid var. Det var, som om Folkets Kræfter maa have været overspændt til det Yderste, og om det var muligt, nær sagt endnu mere. Oplysninger om Skattebyrdens nominelle Beløb ville findes i det Følgende.

JØRGEN BJELKE.

En Mand, som var tiltænkt en mere betydelig Plads under den forestaaende Krig, var Jørgen Bjelke til Hovinsholm, hidtil Befalingsmand over Agdesidens Len og som saadan residerende i eller ved Christiansand.¹⁾ Den dansk-norske Adelsæt, som han tilhørte, var nærmest knyttet til det Nordenfjeldske, hvor hans Fader, den bedagede Kansler, Jens Bjelke, eiede betydelige Godser, Østraat, Fosen, Tøndel, Nes, Kanestrøm o. s. v. Men paa Grund af sin Embedsstilling, sine

¹⁾ Om Jørgen Bjelkes Liv kan henvises til Rigsarchivar M. Birkelands Fremstilling i Dansk Biografisk Lexikon, II, S. 338 flg. og til den af Dr. J. A. Fridericia i 1890 for første Gang udgivne Selvbiografi, hvor der i Noterne findes de fornødne Henvisninger til andre Kilder, saavel trykte som utrykte.

Forleninger og maaske allermest gennem sine økonomiske Interesser som stor søndenfeldsk Godseier, havde Kansleren alligevel levet den meste Del af sit Liv paa de Eiendomme, han som en Følge af sit Giftermaal med Sofia Brockenhus havde erhvervet sig ved Christianiafjorden og Mjøsen, og af hans talrige Barneflokk var det i Grunden alene den ældste Søn Ove Bjelke, der som tilkommende Eier af Slægtens gamle, berømte Hovedgaard, Østraat, kunde regnes at tilhøre den nordenfjeldske Adel. Jørgen Bjelke, født paa Elingaard 2den Juni 1621, overtog senere sin mødrene Arvegaard, Hovinsholm paa Helgeøen i Mjøsen og var saaledes nærmest knyttet til Hedemarken. Den tredie Broder, Henrik Bjelke overtog siden, efter Faderen, en anden af de mødrene Arvegaarde, Elingaard, og blev tilsidst Rigens Admiral.

Jens Bjelke havde hos sig udviklet, efter Tidens Leilighed, en vis norsk Patriotisme. Maaske der af en saadan fandtes endnu mere hos Sønnen Jørgen, der altid synes at have sat Pris paa sin norske Herkomst og Fødsel, og hvis virksomste og lykkeligste Tid desuden faldt i den Periode af hans Liv, da han var ansat i høie Stillinger i sit Fædreland. Han studerede i Holland og opholdt sig der, da Krigen med Sverige udbrød i 1643. Han førte i det følgende Aar hvervede Folk fra Holland til Norge og traadte som Kaptein ind i den da nyoprettede norske Hær. Efter Fredsslutningen gik han i udenlandsk Krigstjeneste og kom derfra i Christian den Fjerdes sidste Levedage til Danmark. Senere blev han ansat i Norge. Han nød til en Begyndelse Frederik den Tredies Bevaagenhed og Tillid.

Jørgen Bjelke var en vældig Idrætsmand, der allerede i sine unge Dage viste, hvad der i den Henseende boede i ham. Hans Fader har saaledes skrevet om ham i en Memorial af 30te April 1639:¹⁾ „Om min Søn Jørgen Bjelke at og raadføre mig med Hr. Kansler, hvor jeg bedst skulde anslaa Sagen, naar dette Aar haver Ende og de andre mine voksne Sønner her forinden med Guds Hjælp kommer hjem igjen (som ere hjemforskrevne alle tre til Høsten), enten han siden skulde være udi Soers Akademi og maatte nyde fri Kost der eller skulde tjene nogen fyrstelig Person, og hvem helst og gavnligst, efterdi han dog ikke haver sønderlig Løst til Bogen og er ikke „rischmællit“, men mere til Skjøt-

1) I Rigsarchivets historisk-chronologiske Samling.

teri, Rytteri og Saadant haver Løst og temmelig i somt deraf øvd efter sin Alder og nu paa sekstende Aar.“

Jørgen Bjelke var en haardfør Vovehals, der aldrig lod sig skræmme tilbage fra nogen farlig Idræt. Det Dristige, det Farlige, det Usædvanlige tiltalte ham. Han har Vinterdag paa sine Reiser faldt igjennem Mjøsisen; han har senhøstes gjort de utroligste Hurtigreiser mellem Christiania og Trondhjem; han har ilet over Høifjeldene i den værste Snesmeltning, og han har vist en lignende Behændighed paa Søen. Munter og glad, har han havt let ved at vinde Menigmands og Soldaternes Hengivenhed. Han har ogsaa været et godt Hoved, i Besiddelse af megen administrativ Dygtighed og en Mand, der kunde sætte Fart i Andre.

Men saa var han ogsaa den, som krævede Paaskjønnelse, og den sidste Del af hans Liv gik hen med Klager over uretfærdig Tilsidesættelse og med Udmaling af de store Fortjenester, som han havde indlagt sig. Han blev paa dette Grundlag endog Forfatter, og han har efterladt sig en Levnetsbeskrivelse, der trods sin Karakter som en Begrædelsernes Bog alligevel er virkelig læseværdig. Jørgen Bjelkes for ham selv farligste Feil var en sygelig Tilbøielighed til at bringe sig og sine Fortjenester i Erindring. Det var ikke let for ham at trænge igjennem med sine, vistnok i mange Tilfælde paatrængende Raad. Ved dem skabte han sig ikke Venner mellem de nye Magthavere. Disse vare ham ikke gunstige, og det var ham kanske mere til Skade end til Gavn, at han altfor hyppig mindede om, hvad han var, og hvad han havde kunnet udrette, om man havde lyttet til hans Raad. Han, som til en Tid troede at have reddet Norge og mente at skulle kunne redde Danmark med, saa sig stødt tilbage. Han ærgrede sig over Tilsidesættelser, hvilke han troede at se i Smaat som i Stort.

Saadan var Jørgen Bjelke i sin Nedgangs Dage. Det er i en anden Skikkelse, han viser sig i de Aar, hvormed vi her beskæftige os. Dette var hans Glansperiode. Hvad han i den Tid udrettede, gjør ham fortjent til at mindes med Taknemmelighed af sine Landsmænd. Mellem Skaberne af Norges nationale Hær indtager Jørgen Bjelke en fremtrædende Plads som en Mand, der mere end de Fleste har været med paa at grundlægge dens Traditioner. Han minder paa mange Maader om Ulrik Frederik Gyldenløve og om Peter Tordenskjold.

Hans Plads i Historien er ved deres Side. Hans livlige Bevægelighed og hans uforfærdede Optræden i Farens Øieblik gjør ham berettiget til at nævnes sammen med dem.

DE TRONDHJEMSKE SKJÆRBAADE.

Naar Krigen udbrød, kunde der gjøres Regning paa at have Kysten fri. Den svenske Flaade vilde ikke kunne hindre Kommunikationen tilvands mellem de forskjellige Landsdele, og navnlig maatte det forekomme usandsynligt, at der i denne Henseende kunde være noget at befrygte i det Nordenfjeldske. Imidlertid blev der ogsaa for denne Landsdel truffet nogle Foranstaltninger.

Som lokalt Værn var der langs Kysten anordnet Skjærbaade (Skyttebaade), saaledes ogsaa inden Trondhjems Len. Under 25de August 1657 blev „Mandhaftig“ Tomas Larssøn (Lauritssøn, Lauerssøn), udnævnt til „Kaptein eller Tilsynsmand“ over Lenets Skjærbaade, med en maanedlig Løn af ti Rigsdaler at regne fra 1ste Juni.¹⁾ Han havde

¹⁾ Tomas Larssøns Udnævnelse findes som Bilag ved Trondhjems Lensregnskaber (Pakke 777) og lyder saaledes:

Vi efterskrevne Peder Wibe til Gjerdrup, Kongl. Maj. Befalingsmand over Trundhjems Len og Jørgen Bjelke til Hovinsholm, General Krigs Commissarus nordenfjelds udi Norge og høistbemeldte Hans Kongl. Maj. Befalingsmand over Bratsberg Len, Gjøre vitterligt, at eftersom de forordnede Skjærbaade her i Trundhjems Len (som i Feidetide uforbigjærlig ere fornøden) behøve god Tilsjun, at de ikke ved afværgende Skade skulle fordærves, eller deres Redskab modvillig forkommes, heller i andre Maade tilføies nogen Feil, mens langt mere holdes med god Skik og Orden vedlige, at man des bedre kan dennem i en Il at søge, naar Fornødenhed det udfordrer.

Til hvilket at forrette vi hermed have antaget og bestillet Tomas Larssøn (som tilforn dermed har havt Tilsjun), at han over forskrevne Baade, tilhørende Redskab og Gods — samt Folkene og deslige som en Capitaine eller Tilsjunsmand skal have flittig Indseende, at Alting dermed rigtig og vel tilgaar, med Flid bestilles og skaffes i god Bevaring, samt være i Beredskab uden Mangel, naar paafordres, ligesom han agter at ville forsvare og bekjendt være, og dersom Kongelig Majestæt nogen Skade i saa Maader blev tilføiet formedelst Tomas Larssøns Uagtsomhed, Forsømmelse eller Ufligtigheds Skyld, da han derfor at stande til Rette og gjøre god Regnskab og Leverans, naar paafordres.

For hvilken hans Tjeneste hannem maanedligen skal gives og betales ti Rigsdaler, at angaa fra den 1ste Junij næstforleden og saaledes continuere, imedens han i samme Bestilling behøves og upaaklagelig forestaar.

straks taget fat paa sit Arbeide og allerede i Juli lod han sine Skjærbaade braa og bræde. Da han senere blev syg, kom Arne (Arent) Jonssøn i hans Sted; denne blev indsat af Jørgen Bjelke ved et Brev, dateret Trondhjem 13de Februar 1658. I 1660 omtales han fremdeles som Skipper for de trondhjemske Skjærbaade.

Senere ud paa Høsten blev der under 15de Oktober tilstillet samtlige norske Lensherrer en Befaling, at de hver i sit Len skulde lade „gjøre en Parti Skjærbaade, saa mange muligt er, at de straks paa Foraaret kunde være færdige.“ Denne Anmodning er sandsynligvis ogsaa bleven efterfulgt i Trondhjem. Formodentlig havde det vist sig, da Skjærbaadene skulde bruges, at de ikke vare i god Stand, og at der i de foregaaende Fredsaar ikke var sørget for at bygge nye i Stedet for dem, som vare blevne kassable.¹⁾

Skjærbaadene vare meget store Baade, der kunde have flere Master og en „Venge“ (Kahyt), og vare fornemmelig egnede for Troppe-transporter. Til saadanne vare de ogsaa i disse Krigsaar meget anvendte. Hvert Fogderi stillede en saadan Baad. De, som hørte under Trondhjems Len, nævnes gjerne med Fogderiets Navn, „Romsdalen“, „Nordmør“ o. s. v., hvilket dog ikke udelukker, at de, i Lighed med

Hvad Folk til samme Baader belanger, da skal dertil antages en god, skikkelig og tro Styrmand, der paa Saadant haver Forstand, som og med Baadenes Redskab skal have flittig Varetaget og god Tilsjun, at Intet deraf unødvendig fordærves eller vorder forrøkt for hans Forsømmelse Skyld; han skal tilmed sjelv fare og seile med en af Baadene, naar hannem vorder befalet og ansagt. Hvorfore hannem skal gives hver Maaned i Løn, imeden hans Tjeneste behøves, fire Rigsdaler.

Mens naar to, tre eller flere Baade til Proviant at fremføre skal bruges eller til anden Tjeneste Militien angaaende udfare og ikke af den ene Styrmand kan forrettes, da skal til hver Reise hyres sær Styrmand for billig Betaling og Baadene af de Vedkommende med fri Føringsskab og dygtig Rorsfolk forsjunes saa hastig, som Reisen Saadant udfordrer, at ingen Forsømmelse eller Ophold paa nogen Side skal ske eller foraarsage Straf over den Skyldige. Dette til Bekræftelse under vore Signeter og egne Hænder.

Actum Trundhjem den 25de August 1657.

Peder Wibe
mpp.

Jørgen Bielcke
mpp.

¹⁾ Norske Rigsregistranter, XII, S. 103. Smstds., S. 121 fig. Kgl. Missive af 13de Jan. 1658 til Nils Trolle om at bygge tre eller fire Skjærbaade, der med det første skulde nedsendes til Danmark. Der blev ogsaa senere hen, under Krigen drevet stærkt paa med Bygning af saadanne Fartøier, tildels for at føre dem til Danmark.

de bergenhussiske Skjærbaade, ogsaa kunne have havt sine særegne Navne, hentede fra forskjellige Dyr.

DE NORDENFJELDSKE KRIGSRUSTNINGER.

Krigsforberedelserne nordenfjelds bleve drevne med en Iver, der fortjener al Paaskjønnelse. Der er ved denne Anledning udfoldet megen Energi, og der er i Arbeidet lagt saa megen Kraft, som de forhaandenværende Midler overhovedet kunde tilstede. For Krigsførelsen i Norge, saavel nordenfjelds som søndenfjelds var der udarbejdet en Plan, eller som det hed i Tidens Sprog, en „Opsat“, og ved Kgl. Missive til Hr. Iver Krabbe af 23de April 1657 blev det meddelt, at den norske Hær skulde „anrettes og forordnes“ efter denne Plan. Efter hvad de hollandske Ambassadører i Kjøbenhavn noget længere frem paa Vaaren vidste at berette hjem, var det bestemt, at der i Norge skulde oprettes tvende Leire, deraf den ene ved Trondhjem.

Den nævnte Plan eller „Opsat“ var udarbejdet af Aksel Urup til Belteberg, Iver Krabbe til Jordberg¹⁾ og Fredrik Urne til Bregentved. Af disse var den første Medlem af Danmarks Riges Raad og Anfører for den danske Hær, som i den paafølgende Sommer rykkede ind i Halland; den anden var Lensherre og Befalingsmand paa den vigtige norske Grænsefæstning Baahus, spillede som Generalmajor en fremtrædende Rolle i den paafølgende Krig og blev senere Norges Statholder; den tredie havde tidligere været Lensherre i Trondhjem og skulde saaledes være den, som nærmest kjendte Forholdene nordenfjelds. For det søndenfjeldske var Iver Krabbe den nærmeste. Nordenfjelds maatte Ledelsen lægges i andre Hænder.

Krigen skulde i sin Helhed føres angrebsvis. Saaledes blev ogsaa nordenfjelds Opgaven at rette afgjørende Stød mod Sverige. Angrebet maatte her vendes mod Jæmteland. Gjenerobringen af dette i 1645 afstaaede gamle norske Landskab blev her det første Maal.

Det væsentlige Arbejde med den nordenfjeldske Hær blev betroet

¹⁾ Om Iver Krabbes Virksomhed kan henvises til P. W. Becker, Saml. til Danmarks Historie, I, S. 175—177, 187; se ogsaa smstds. S. 373 flg.

Jørgen Bjelke. Det ser ud, som om den oprindelige Bestemmelse havde været at give ham en overordnet Myndighed over hele Riget, som Generalcommissarius sammen med Villum Mecklenburg; dette forudsattes ialfald i to Kgl. Missiver af 4de Marts. Men der blev meget snart foretaget en stor Forandring i denne oprindelige Plan. Ved forskjellige Missiver af 9de Marts blev det anordnet, at Vincens Bildt skulde være Generalcommissarius søndenfjelds, med Bistand af Villum Mecklenburg, medens de to Lensherrer, Ove Bjelke paa Bergenhus og Preben von Ahnen i Nordland skulde have samme Stilling nordenfjelds, med Bistand af Oberst Christopher Frederik von Gersdorf.¹⁾ Om Jørgen Bjelke tales der ved denne Anledning ikke et Ord, og der synes nu ikke at være tænkt paa ham, hverken for en overordnet eller en underordnet Stilling, forinden der under 11te April atter blev foretaget en Forandring i de tidligere Bestemmelser. Da Ove Bjelkes stadig Nærværelse paa Bergenhus ansaaes for absolut nødvendig, blev han da fritagen for sin nye Stilling, medens Jørgen Bjelke udnævntes til at være Generalcommissarius nordenfjelds. Preben v. Ahnen beholdt fremdeles samme Stilling. Under Generalcommissarierne henlaa først Forvaltningen af de til Krigen bestemte Midler, tillige med Hærens Udrustning og Regnskabsvæsen. Det var saaledes en ansvarsfuld Stilling, hvis Omfang senere blev nærmere reguleret.

Ved Kgl. Missive af 9de Mai blev det meddelt Jørgen Bjelke, at han havde „som Generalcommissarius at kommandere Militien nordenfjelds i Vort Rige Norge, som der nu allerede findes eller herefter did komme kan.“ Et andet Missive af 16de Mai gav Peder Wibe Underretning om denne udvidede Myndighed. Jørgen Bjelke skulde om Alt, der angik Hæren og Krigen, først forhøre sig med Peder Wibe. Denne havde fra sine yngre Aar militær Øvelse. Omtrent paa samme Tid ombyttede Jørgen Bjelke sit tidligere Len, Agdesiden, med et nyt, Bratsberg Len.

Jørgen Bjelke var, da han modtog Underretningen om sin Udnævnelse, i Skien. Antagelig har det neppe været det tidligere Missive af 11te April, men det sidste af 9de Mai, som der blev leveret i hans

¹⁾ Ved aabent Brev af 14de April 1656 (samme Dag som Hofjunker Johan Frederik von Marschalk) fik Chr. Fr. v. Gersdorf danske adelige Privilegier. Sjæl. Reg. XXIII, fol. 231, b. Han var gift med Ove Geddes Datter Dorete.

Hænder. Jørgen Bjelke reiste da først til Akershus, hvor han foruden Statholderen traf Iver Krabbe og Vincens Bildt, men for øvrigt ikke blev længe. Han vendte atter tilbage til Skien og reiste saa opigjennem Telemarken til Haukeli. Herfra tog han over Haukelifjeldet, „hvorpaa han“ — som han selv fortæller i sin Autobiografi — „gik halvanden Mil høiere op fra Hester og Folk med en Bonde og skjød fire Rensdyr i een Flok med et Skud og tre andre sprang ud fra Klippen og slogs ihjel næst ved Folkene og Hestene og gav Skydsfolkene de fem, som fulgte ham med deres Hester neder i Hardanger, hvor Bønderne spaaede, at Fienden skulde saaledes adspredes og falde for ham.“

En Reise over Haukelifjeldet paa denne Tid, omkring den 1ste Juni, har ikke været en letvindt Sag. Vandringen efter Rensdyrene og den heldige Jagt danner en fornøielig liden Episode. Fra Hardanger tog Jørgen Bjelke tilbaads til Bergen, hvor han traf sin Broder Ove.¹⁾ Her har han vistnok fornemmelig truffet Aftale med denne om Anvendelsen af det Bergenhussiske Regiment, hvoraf en Del skulde bringes op til Trondhjem. Uagtet Tiden havde været meget knap, havde Jørgen Bjelke dog sørget for at have Penge med sig fra sit Len; allerede den 6te Juni har han i Bergen afleveret 2000 Rdr., hvormed Regnskabet for hans Virksomhed som Generalcommissarius tager sin Begyndelse. I Bergen blev bl. a. indkjøbt Pistoler til det kommende Felttog. Fem Centner Krudt bleve ogsaa derfra medtagne, foruden Salpeter, Svovl og Harpiks. Jørgen Bjelke var her i fuld Virksomhed og foretog store Indkjøb, til hvilke hans Beholdning af rede Penge ikke strak til, saa han i Bergen blev skyldig „en stor *Summa*“, som det heder i hans Regnskaber. Regnskaberne vise, at der i Bergen har været mange Forhold at ordne i Anledning af det forestaaende Felttog, og at Jørgen Bjelke der har haft diverse Udtællinger.²⁾

Af Ove Bjelkes Brevveksling med Nils Trolle erfares, at Jørgen Bjelke afreiste fra Bergen den 30te Juni og at Ove Bjelke fulgte ham ti Mile paa Veien.³⁾ Senest den 8de Juli var han i Trondhjem, hvor et nyt, stort Arbeide laa og ventede paa ham. De bergenhussiske

¹⁾ Jørgen Bjelkes Selvbiografi, S. 89—92.

²⁾ Jørgen Bjelkes Commissariatsregnskaber i Rigsarchivet, en ogsaa for det Følgende meget benyttet og righoldig Kilde.

³⁾ Samlinger til den danske Adels Historie, Fasc. 3, i det danske Rigsarchiv.

Tropper ere paa samme Tid førte nordover til Trondhjem, og ligeledes de Ryttere, der som Stændernes Rostjeneste skulde stilles fra Bergenhuss Len. Ove Bjelke har sendt flere saadanne efter Broderen til Trondhjem. I et Brev¹⁾ taler han saaledes om en Rytter ved Navn Didrik Busch, hvem han sendte til dette Sted, og hvem han nævner som en „Jynge“. Det synes, som om de skaanske Gjøngeboere have havt et godt Navn ogsaa i Norge.

En Del af sit Artilleri fik Jørgen Bjelke med sig fra Bergen. Men det var kun „smaa Støkker“, og det ser ud, som om han først bagefter kunde faa de fornødne Kugler til dem. Hvad han tilsidst fik af en Artilleripark, om et saadant Udtryk her overhovedet kan bruges, var hverken meget eller ensartet. Han var henvist til at tage, hvad han kunde faa. Om at vente kunde der ikke være Tale. Hans Artilleri kom dels fra Bergenhuss, dels fra Trondhjem, Akershus og maaske helt fra Kjøbenhavn.²⁾ Han brændte desuden af Lyst efter at komme i Ilden og vinde Laurbær, og da var det ikke raadeligt at bie paa mere Artilleri. Trondhjem kunde ikke blottes. Til at sikre denne By var der allerede i Mai 1657 opført en Del Blokhuse og ved dem ansat nogle Artillerister, saakaldte Konstabler. Blokhuseene maa altsaa have været forsynede med Kanoner.

Trondhjems By var forøvrigt ikke daarlig forsynet med Krigsforraad. Efter en Opgave fra 1656 fandtes der af Metalstykker 10, som udskjød Kugler paa 3 Pund, 3 paa 1³/₄ Pund, 6 paa 18 Lod og 3 paa 14 Lod; af Jernstykker fandtes 4 med Kugler paa 12 Pund, 4 paa 8, 2 paa 6, 4 paa 3, samt en halv Jernfalkonet med Kugler paa 1¹/₄ Pund. Desuden var der 413 nye og 249 gamle Musketer, 580 Snaphaner, 113 Kaarder (foruden 39 med sønderbrudte Klinger). Dertil kom 2060 Flintestene, 83,750 Musketkugler, 5083 Jernkanonkugler, 48 Centner Kanonkrudt og 32 Centner Musketkrudt.³⁾

¹⁾ Bilag ved Commissariatsregnskaberne.

²⁾ Nils Trolles Memorial til Danske Kancelli af 13de Juni 1657 har som Post 5: „Der skal en liden Fyr Mursel og nogle Kobberstykker til Trondhjem, som kunne tjene til at bruges i Jæmteland, om de ikke allerede ere der henkomne, som jeg nogle Gange tilforn haver omskrevet, tillige med Fyrværker og alt des Tilbehør, saa og Lader og Lademager eller god Hjulmand, om et Styklade blev isenderskudt eller brudt, og uden Saadant kunde de Intet udrette, hvilket tilforn advares.“ (Indlæg for 1657, Rigsarchivet).

³⁾ Inventarium über der zu Dänemark, Norwegen Königl. Maytz Stück, Muni-

Men uagtet dette ingenlunde var lidet, kunde det dog ikke strække til for alle de Behov, som nu ved Krigens Udbrud fremstillede sig. Der skulde, om muligt, skaffes Forsyning til Nordland, og den Hær, som skulde rykke ind i Jemteland, var ogsaa henvist til her at skaffe sig en Del af sine Krigsfornødenheder. Fra Akershus kunde muligens Noget erholdes. Men ogsaa der stod Krigen for Døren og en Hær skulde opsættes paa Krigsfod. Der maatte saaledes træffes andre Foranstaltninger. Peder Wibe, der indtil Jørgen Bjelkes Ankomst forestod den trondhjemske Krigsrustning sammen med Chr. Fr. von Gersdorf, var henvist til at hjælpe sig med de Midler, han havde. Bl. a. har han søgt at faa Musketer fra Nederlandene og henvendte sig derom til Selio Marselis, der her som ofte ellers var den villige Hjælper i Nøden mod god Betaling.¹⁾ Ved Kgl. Missive af 29de Mai 1657 blev det paalagt Participanterne i de norske Jernværker at støbe Kanoner og Kugler til Kronens Tjeneste, hvorfor de senere hen skulde faa Betaling. Det var rimeligt, at en Del heraf kunde sendes til Trondhjem, hvis blot Kanonerne bleve færdige i rette Tid.

Dernæst gjaldt det Spørgsmaalet om at skaffe de fornødne Folk. Her var der det trondhjemske Regiment, som i 1656 var fordelt i otte Kompagnier; ved første Kompagni var Kapteinlieutenant Christian Christenssøn, ved andet Lieutenant Conrad Martin, ved tredje Lieutenant Jakob Fredrikssøn (ansat 1651), ved fjerde Kaptein Johan Christenssøn og Lieutenant Christen Anderssøn, ved femte Kaptein Povel Bjerk og Lieutenant Ole Carlssøn (Gaase), ved sjette Kaptein Seier Christenssøn og Lieutenant David Hanssøn, ved syvende Kaptein Wessel Tüpping

tion, *Gewehr und Materialien so alhier ofn Schloss Thrundheimb befunden werden den 1 May Anno 1656*; Original i det danske Rigsarchiv (Aflevering fra Krigsministeriet) og Afskrift smsts. i det Langebekske Diplomatarium. I Rigsarchivet (Rentekammeret, Krigsmagten) findes Mecklenburgs Fortegnelse over Beholdning af Ammunition, Stykker og Gevær paa Trondhjem og Munkholmens Fæstninger 4de Februar 1661.

¹⁾ At Peder Wibe henvendte sig til denne Pengemand, omtales i et Brev fra Nils Trolle af 27de Juni 1657 til Righshofmester Joachim Gersdorf i det danske Rigsarchiv. I Mai 1658 skaffede Selio Marselis fra Nederlandene til Trondhjem 100 Piker, 20 Trommer og en Kiste Medicin, værd 120 Rdr. — Kgl. Missive af 3die Februar 1657, at Gabriel Marselis maa hjælpe Selio Marselis, som er befalet at begive sig til Holland. (Sjæl. Tegn., XXXIV, fol. 12, b.) Kgl. Missive af 28de Marts 1657, at Gabriel og Selio Marselis skulle fragte 5—6 Orlogsskibe og hverve 1000 gode Baadsmænd. (Sjæl. Tegn., XXXIV, fol. 31, a.)

og Lieutenant Claus von Gieffen, samt ved ottende Kaptein Knud von Hadelen og Lieutenant Hans Claussøn. Ved hvert Kompagni var der to Sergeanter, tre Korporaler, tre Gefreidere og en Tambur, hvorhos Regimentet havde sin Mønsterskriver og Profos.

Underofficerernes Navne vise, at de for en aldeles overveiende Del vare norske; Halvor Gutvik, Fin Fugelset, Roland Torstenssøn Oppem, Jon Kleven, Ole Huseby o. s. v. kunne alene være norske, medens Navne som Sergeant Hans Caspar Tilman, Erik Sparre, Ole Pederssøn Klein kunne tyde paa Udlændinger.²⁾ Imidlertid var der her en stærk Stamme af Nordmænd (og Danske?), som blev den overveiende og sammen med de udskrevne Soldater fra Trøndelagen, Nordmør og Romsdalen gav Regimentet dets Karakter.

Men det ene Regiment kunde ikke ansees tilstrækkeligt for Behovet, hvorhos Kompagnierne vare for talrige. Til det forestaaende Felttog skulde der udskrives nye Soldater og det gamle Regiment opsættes som to Regimenter, med en passende Fordeling af Officerer og Underofficerer.

Peder Wibe har i en Skrivelse til Righshofmesteren, Joachim Gersdorf, givet nærmere Meddelelser om denne Foranstaltning:

Høi Ehreter Hr. Rigens Hofmester,

Gunstig Patron.

Jeg skikker herhos Copi af den Rulle, som Sal. Oberster Mansfelds Svoger, der skal være her Major over det nye Regiment, mig haver tilstilt paa de Officerer, som han haver werbet og hidført, hvoraf Hans Kongelige Majestæt kan se, at de meste deraf ere Fransoser og Hollænder, hvis Commando vores norske Soldater ikke vel skulde forstaa, hvorfor jeg mener, at hvert Compagni, naar det er delt, maa forses med halvt af de gamle og halvt af de nye Officerer. Hvorpaa Jørgen Bjelke giver vel den Ordre, som tjenlig kan være, naar han hidkommer, og er hans Presence her nu høiligen fornøden. Dersom Hans Kongelige Majestæt haver ikke forordnet en anden Oberster udi Sal. Mansfelds Sted, da beder jeg, at Hr. Rigens Hofmester vilde hjælpe Reinhold von Hoven til samme Charge, som er Oberster Gersdorfs Obersterlieutenant. Han er Rigens Hofmester vel bekjendt, en gammel Soldat, Hans Kgl. Majestæts Undersaat, haver qvitteret sit Gods paa Øsel og meriterer bemeldte Charge saa vel som nogen anden. Jeg haver ingen Menneske herom tilskreven uden alene til Hr. Rigens Hof-

mester, ei heller haver han bedet mig herom, mens jeg haver dette gjort mere i Anseende af Hs. Kgl. Majestæts Tjeneste end af det Svogerskab, vi ere udi, hvorpaa jeg forsikrer Hr. Rigens Hofmester ved min Ære og Redelighed, hvorføre jeg ikke tvivler paa, at Hr. Rigens Hofmester gjør herudi, hvad tjenligt kan være endog for min ringe Forbøns Skyld. Majoren under Oberster Gersdorf er en Danske, haver fra Barndom tjent for en Soldat i Holland og derfra hid forskrevet og befordret til bemeldte Charge, den han nu udi nogle Aar haver betjent.

Dersom Reinhold von Hoven bliver Oberster, da tvivler jeg ikke paa, at Hr. Rigens Hofmester jo beforder hannem til Obersterlieutenants Charge og den ældste Capitaine Johan Christenssøn (som er fød udi Jæmteland den Tid, Landet var under Danmark, hvis Fader indtog fra de Svenske bemeldte Land under Kronen igjen) til Majorens Plads. Sker dette, da vil jeg forsikre, at Hs. Kgl. Maj. skal have stor Tjeneste af deres Befordring. Mig er vel tilskrevet, at Jørgen Bjelke skulde have bemeldte Regiment og være tillige General Commissarius og dirigere Krigsvæsenet. Mens han skal befinde, at den ene Charge skal falde hannem saa besværlig, at han skal nok have at gjøre med den at forrette, at han ikke vel skal kunne forestaa dem begge; dog vil jeg submittere mit ringe *judicium* under andre deres, som det bedre forstaa end jeg. Jeg haver tilskrevet Marsilius om noget Gevær, som vi her høiligen behøve, men jeg faar ingen ret Resolution fra hannem. Vilde Hr. Rigens Hofmester umage sig at tale med hannem derom, da kom det vel til en Ende. Naar Hr. Rigens Hofmester haver overseet hosfølgende Rulle, da vilde han lade Secretairen den tilstille, at han kan vise Hs. Kgl. Maj. den, om fornøden gjøres; thi jeg haver ikke havt Tid at lade den endnu en Gang udcopiere, ei heller at tilskrive Hr. Rigens Hofmester videre denne Gang. Vil derfor hermed beslutte, befalendes hannem med hans ganske Hus udi Guds mægtige og naadige Beskjærmelse og forbliver altid

Hr. Rigens Hofmesters

for-obligirter og willigster

Trondhjems Gaard

d. 20de Juni 1657.

Tjener

Peder Wibe.

De i denne Skrivelse fremsatte Forslag om Befordringer bleve ikke tagne til Følge. Jørgen Bjelke blev Oberst for det andet trond-

hjemiske Regiment, som blev opsat efter Delingen af det gamle Regiment, og dermed maatte de underordnede Officerer beholde sine tidligere Pladse. Jørgen Bjelke havde ganske vist, som antydnet i Peder Wibes Brev, paataget sig et stort Arbeide, naar han baade vilde være Regimentschef og Øverstbefalende. Men dette stemte netop med hans Tilbøielighed. Jo mere Arbeide han havde, desto bedre forekom det ham, og naar han først havde paataget sig at lede begge Forretninger, da var det ikke let at faa ham derfra. Saaledes blev Alt ved det Gamle, og Jørgen Bjelke blev Sjælen i det hele Arbeide. Men dette maa have været vel forberedt af Peder Wibe, forinden han selv kom til Trondhjem, og denne kunde ogsaa senere hen deltage i de tilbageværende Forberedelser.

De til Regimentets Deling nødvendige nye Officerer og Underofficerer vare skaffede tilveie ved Hvervinger i Nederlandene, som hovedsagelig vare drevne gennem Frederik den Tredies Resident i Haag, Peter Charisius. Denne var en af de mere fremtrædende Personligheder inden det dansk-norske Diplomati, som paa hin Tid var under Dannelse, og han modtog et Aar senere, 28de Marts 1658, Kongens Paaskjønnelse for sit Arbeide ved at blive optagen i Adelstanden.¹⁾ Hans Løbebane byder i flere Henseender Lighed med Peder Wibes. Som denne var han en af den nye Tids Mænd. Hvervingerne i Udlandet, fornemmelig til Flaaden, havde for øvrigt allerede været drevne i flere Aar.²⁾ Holland var det Sted, hvorhen man under disse Forhold naturlig henvendte sig. Derfra kom baade Mænd og Penge. De hollandske Subsidiepenge vare en vigtig Kilde. Af dem blev der hentet gode Bidrag til at lette Monarchiets Finansnød og betale dets Gjæld.³⁾

¹⁾ Sjølandske Registre, XXIV, fol. 348, a-349, b.

²⁾ Sjølandske Tegnelser, XXXIII, fol. 274 Kgl. Missive, dat. Flensborg 11te Mai 1655, at Rigens Hofmester maa i Hans Majestæts Fraværelse træffe den Anordning, at der hverves gode Skibsofficerer og Baadsfolk i Holland, Lübeck og andensteds.

³⁾ I den danske Rigsregistratur omtales i disse Aar oftere, hvorledes de fra Holland indkommende Subsidiepenge anvendes til Gjældens Betaling. Saaledes fik Gabriel Marselis 1ste Novbr. 1657 Ordre til deraf at udbetale Henrik Møller 40,000 Rdr. (Sjølandske Tegnelser, XXXIV, fol. 197, b) 3die Novbr. 1657 til at betale Albrecht Baltzar Berends' Arvinger og Leonhard Marselis 10,000 Rdr. (Sjæl. Tegn., XXXIV., fol. 201), 16de Novbr. til en Borger i Kjøbenhavn 4000 Rdr. (smstds. XXXIV, fol. 212) og 13de Jan. 1658 til Kjeld Lange 6500 Rdr. (smstds. XXXIV, fol. 327, b). Endvidere Kgl. Missive af 9de April 1660, at Albrecht Baltzar Berends'

Det var aftalt med den i Peder Wibes Brev nævnte Oberst Henrik Frederik Mansfeld, at han skulde hverve de Officerer, der behøvedes for et nyt Regiment, og det maa have været Tanken, at dette skulde opsættes i Trondhjems Len.¹⁾ Mansfeld gik i Gang med sine Hvervinger og synes at være bleven helt færdig med disse, men afgik derefter ved Døden, saaledes at han ikke selv kunde følge med til Norge. Samtlige hvervede Officerer og Underofficerer fik sin Tjeneste og Løn regnet fra 15de Juni og ankom, som det synes, noget senere til Trondhjem. Det var Mansfelds Svoger, Major François de Fin, der bragte dem over.

Saasnart Jørgen Bjelke var ankommen fra Bergen, maa Opsætningen af det nye, andet Trondhjemske Regiment have taget sin Begyndelse; de udskrevne Soldater bleve indkaldte, fordelte i sine Kompagnier og exercerede. Det har været en travl Tid, fremfor alle andre for Jørgen Bjelke, der havde at arbejde som den overordnede Leder. Trøndelagen vrimlede af Soldater og Officerer, norske og fremmede; Alt var anlagt paa at blive færdig og komme over Fjeldene til Jæmteland, forinden det blev for sent paa Høsten. Her var store Vanskeligheder at overvinde, baade med Folk, Heste og Materiel.

I Trondhjem var en Del af Rytteriet samlet. Jørgen Bjelke lod Folkene indkvartere hos Byens Borgere, medens deres Heste bleve tjorede paa Avlsgaardene rundt omkring.²⁾ Deriblandt var der ogsaa nogle

Arvinger og L. Marselis skulle af først indkommende hollandske Penge betale Oberstlieutnant Johan Scheffer 800 Rdr. (smstds. XXXV, fol. 145.)

¹⁾ Kgl. Missive til Peder Wibe af 4de Mai 1657. Ifølge Brev fra Peder Charisius til Rigshofmesteren af 1ste Marts 1657 agtede Mansfeld da at reise til Danmark. (Danske Rigsarchiv.) Allerede $\frac{2}{3}$ Januar havde Charisius meddelt Joach. Gersdorff, at Mansfeld havde meldt sig til ham, og at han var en meget brugelig Officer. Endnu saa sent som i Juni 1657 maatte en af de nyhvervede Officerer (Crequi dit la Roche) begive sig tilbage til Holland i vigtige Forretninger, som havde Hensyn til Krigen, formodentlig nærmest for at tilveiebringe mere Ammunition. 27de Juni 1657 skrev Peder Wibe til Charisius: „Ti skal man herfra tentere Noget mod Svensken, da vil det endeligen forskaffes, som velbemeldte Kaptein sig paataget haver, og maa ingen Tid herudi forsømmes videre med velbemeldte Kaptein“. Peder Wibe sendte i den Anledning Charisius en Anvisning paa 1000 Rdr. Charisius skrev til Rigshofmesteren fra Haag $\frac{2}{7}$ April 1657, at han ved sine Hvervinger blev understøttet af de to Brødre Gabriel og Selio Marselis: Matroser vare i høi Pris, da Grønlandsfarerne gav en meget høi Hyre og Herrenstaterne selv skulde bemane sin Flaade; det var ogsaa vanskeligt at faa duelige Sergeanter og Korporaler, da Alle vilde tjene som Officerer; dog maatte der kunne findes Underofficerer mellem de Menige.

geistlige Avlsgaarde, og disses Indehavere syntes ikke om den Maade, hvorpaa Rytterne furagerede. Ogsaa nogle Borgere bleve misfornøiede. Paa Prækestolene tordnede Præsterne imod Rytterne og kaldte dem Stratenrøvere. Biskop Erik Bredal holdt med sine Præster og vilde ikke, at de skulde gjøre Undskyldning. Imidlertid lykkedes det dog Jørgen Bjelke at faa dette ordnet med det Gode.¹⁾

Rytteriet bragtes senere til Stjørdalen, hvor det havde sin endelige Samlingsplads.²⁾

Til Rytteriets Behov var der — tildels helt fra Voss — indkjøbt 241 Heste. Ved Kgl. Missive af 15de Marts 1657 til Statholder Nils Trolle var det paabudt, at der af hvert Sogn skulde stilles en Artilleri- eller Dragonhest, saavel søndenfjelds som nordenfjelds, og ved et andet af 12te Marts var al Udførsel af Heste forbudt. Ved en Befaling fra Nils Trolle, Jens Bjelke og Iver Krabbe af 28de Mai blev det yderligere paalagt hvert Sogn at stille endnu en Hest.³⁾ Denne Udredsel

¹⁾ Her kan i Almindelighed henvises til Jørgen Bjelkes Selvbiografi, S. 92 fig., hvor der meddeles mange oplysende Enkeltheder.

²⁾ Rytterne befordredes fra Bergen til Trondhjem med Skjærbaade og de to nordfjordske og søndfjordske Kompagnier paa hver sin. Alle disse Baade vare for Anledningen istandsatte. Der var bl. a. indkjøbt Kjøkkenfedt til at smøre deres Master med. Fire Skjærbaade, der havde Navnene „Renen“, „Ormen“, „Løven“ og „Oksen“, førte senere hen tre Kompagnier til Lærdalsøren, hvorfra de marscherede søndenfjelds; dette var Eilerik Visborgs, Christen Nilsson Holbergs og Tidemann von Wirths Kompagnier. Disse deltog altsaa ikke i det nordenfjeldske Felttog. Her som i det Følgende ere Trondhjems Lensregnskaber og Jørgen Bjelkes Commissariatsregnskaber en Hovedkilde for Fremstillingen.

³⁾ Denne Anordning findes i Rigsarchivet (Kongebreve, Indbundne Samling, VI): Eftersom her behøves til baade Ryttere, Dragoner og Stykker en stor Andel Hester, og de, som allerede paabudet er, ganske Intet forslaa, Hvorfore vi underdanigst haver paa Kongl. Majestæts Vegne været foraarsaget, endnu fremdeles at anmode Almuen om endnu en Hest af hvert Sogn til des nødtørftig Behov. Hvorfor hermed paa Ko: Ma: Vegne befales og for vores Personer venligen ombedes Lensmændene at gjøre den Anordning, at Fogderne endnu hver i sit Fogderi overforige en god tjenlig Hest af hver Sogn, være sig Hovedsogn eller Annex, lader annamme, og naar og hvor paabydes, fremskaffe, paa det vores kjære Fædreland kan sættes udi saadan Positur, at den kan imod Fienden bestaa udi al Forefaldenhed, saa at hver muligst kan sidde med Hustru og Børn uskændt og ufordærvet. Vi ville formode, at Ingen, som er en redelig Patriot og elsker sit Fædreland tilbørligen, sig herudi vægrer eller imodsiger, efterdi det til intet andet end Hans Ko: Ma: og Rigens Tjeneste og Forsvar er anseet, som Enhver er tilpligtet af yderste Formue at tilhjælpe.

Actum Akershus den 28de Maj 1657.

Nils Trolle.

Jens Bjelke.

Iver Krabbe.

blev dog, ialfald i Trondhjems Len, forandret til en Pengeydelse, der indkrævedes med de øvrige Skatter.

Jørgen Bjelke fandt det ikke hensigtsmæssigt at have den hele Styrke samlet i Trondhjem, hvilket ogsaa af Hensyn til de Vanskeligheder, som vare forbundne med Provianteringen, maatte forekomme mindre tilfredsstillende. De i Sølenene udskrevne Kompagnier maatte marschere ad store Omveie og tilsidst samles i Værdalen, medens Stjørdalen blev Mødested for de Kompagnier, som bleve udskrevne i de indre Distrikter. Provianten førtes paa Kløv sammen med de marscherende Kompagnier.

Om Rustningerne har Peder Wibe i et Brev af 18de Juli tilskrevet Righshofmester Joach. Gersdorff: „Hellers haver jeg denne Gang intet andet at avisere, uden at Velb. Jørgen Bjelke arbejder flitteligen paa Alt, hvis der behøves til et Krigstog ind ad Jæmteland, hvilket med Guds Hjælp kan foretages den 10de eller i det længste den 15de August. Gud give dertil sin Velsignelse.“¹⁾

Til Rytteriet og det nye trondhjemske Regiment blev der forfærdiget Standarter og Faner. De første bleve færdiggjorte hos „Hinrich Sommerschiell“ og Friderich Smitt. Om Fanerne heder det i Regnskabet: „Betalt Johan Hanssøn Contrafeyer i Trundhiem for de 8 nye Faner med Guld og Farver efter nøieste Afregning — — 41 Rdr.“

Videre heder det i samme Regnskab: „Ladet forfærdige ved Erik Olsson Guldsmed en stor forgyldt Kalk og Disk til Krigsfolkets Fornødenhed, som kostet til Sølv, Guld og Arbejds løn — — 40 Rdr.“ — „Nok ladet forfærdige en liden forgyldt Kalk og Disk ved Jørgen Jæger, Guldsmed, som kostet tilsammen — — — 18 Rdr. 12 Skill.“ Begge disse Kalke og Diske vare med i Felttoget 1657, og da det næste Felttog aabnedes om Høsten 1658, bleve de atter af Jørgen Bjelke overleverede til det Korps, der skulde operere nordenfjelds. Ogsaa efter dette Felttog vare de i Behold og bleve tilbageleverede til Jørgen Bjelke. Ubetydeligheder som disse vise, hvorledes der maatte sørges for Alt, og at den Øverstbefalende maatte gribe ind paa meget forskjellige Punkter for at være sikker paa at have Alt ordentlig udrettet. Jørgen Bjelke synes derhos at have haft Tilbøielighed til at gaa stærkt i Detaillerne og personlig undersøge mange Smaating.

¹⁾ Note af Dr. J. A. Fridericia til Jørgen Bjelkes Selvbiografi, S. 94.

Paa alle Kanter var her Noget at gjøre. Men Jørgen Bjelke har ogsaa vist, at han var i Besiddelse af et stort administrativt Talent. Han har, paa mindre end to Maaneder, af de mest uensartede Elementer skabt et Korps, der var istand til at udføre et saadant Foretagende som at marschere over store uveisomme Fjeldvidder og derefter udholde alle de Besværligheder, som maatte være forbundne med et Vinterfelttog, ovenikjøbet med en Beleiring i de mørke og kolde Høstmaaneder. Han havde vistnok den numeriske Overmagt; men han maatte tillige være belavet paa at møde et Angreb, hvorunder hans Folk let kunde blive den i Tal underlegne Part.

SVENSKE FORANSTALTNINGER TIL ANGREB OG FORSVAR.

Fra svensk Side var der allerede forinden Krigens Udbrud truffet Forholdsregler mod et Angreb fra Trondhjem. De stærke Rustninger kunde ikke holdes hemmelige, og Carl X. Gustaf havde kunnet forberede sig og give sine Instruktioner til den hjemmeværende Regjering. Muligheden af norske Indfald stod ham her for Øie. Elfdalen i Vester-Dalarna skulde danne et vigtigt Led i Forsvaret. Kongen skrev den 22de Juni 1657¹⁾ fra Thorn i Preussen, hvor han da befandt sig, til Rigsdrosten og paalagde denne at anordne et Angreb paa Norge ved den svenske Almue: „*Detto togh kunde af almogen förrättas där han blefve med gode anförare och een deel gode Officerare och Soldater försedd och accompagnerad, hülst effter Oss berettadt warder, at Bönderne, i synnerheet Dahlekarlerne skole hafva sigh emot Landzhöfdingen Creutzen förklarad heelt willige till att låta uthgå af den Provincien icke ringa antaal folk, där sådant skulle påfordras och wara af nödhen.*“

Forsvarets Ordning paa disse Kanter, imod en forventet *Irruption* fra Norge laa derhos Carl Gustaf meget paa Hjerte. Tanken paa et saadant sysselsatte ham i Juli, og det sees, at han i det Punkt var ret vel underrettet. Et Hovedpunkt for Kongen var Forsvaret af Frøsø

¹⁾ Dette og andre Breve findes i den svenske Rigsregistratur, i det svenske Rigsarchiv. Et Uddrag af denne Registratur (ved Fru Katarina Åberg), der omfatter alle Breve, som angaa Krigene med Norge, findes i Kildeskriftfondets Samlinger i Universitetsbiblioteket.